

lere düşüp fikirlerini yeterince somutlaştıramamakla birlikte dil konusunda reform yapılması görüşünü dile getiriyor, fasih dili bırakıp halk diline geçmeyi öneriyor, laikleşerek Batılaşma'yı ve Avrupa-Akdeniz kültür daireсі içine girmeyi savunuyordu. Selâme Mûsâ hayatı boyunca Mısır'da demokrasiyi savunmuştur. Sosyalizm ve komünizm hakkında yazdığı, ayrıca cumhuriyetçi hükümet propagandası yaptığı için birçok defa tutuklanarak hapse atılmıştır. Sarayı ve destekçilerini sevmediğinden 1952 devrimini sevinçle karşılamış, ancak diğerleri gibi o da umduğunu bulamamıştır. Selâme Mûsâ, Arap edebiyatında birçok eserin seçkin kesime hitap ettiğini ve sanat için sanat özelliği taşıdığını, çağdaş Arap dünyasının problemleriyle ilgilenmediğini ileri sürmüştür. Gerek yazar gerekse yayıncı kimliğiyle aralarında Necib Mahfûz ve Luvîs Avad gibi isimlerin de yer aldığı genç yazarlar üzerinde çok etkili olmuştur.

Eserleri. Selâme Mûsâ'nın kırktan fazla eseri mevcut olup bunların en önemlileri şunlardır: **1. Muḳaddimetü's-sübermân** (Kahire 1910). Sosyalizmin geleceği hakkındaki düşüncelerini içerir. **2. Nüşû'ü fikretillâh** (Kahire 1912). Monoteist düşüncenin ortaya çıkışının maddeci bir yaklaşımla tahlili niteliği taşıyan eser Grant Allen'in *The Evolution of the Idea of God* adlı kitabının bir özeti. **3. el-İştirâkiyye** (Kahire 1913). **4. Eşherü'l-huḫtab ve meşâhîrül-huḫtabâ** (Kahire 1924). **5. Eşherü kuşâşî'l-hubbi't-târihiyye** (Kahire 1925). **6. Nazariyyetü't-teḫavvur ve aḫlül-in-sân** (Kahire 1925). Darwin'in *On the Origin of the Species*'ini esas alarak yazdığı evrim teorisine dair eseridir. **7. Aḫlâmü'l-felâsife** (Kahire 1926). Eserde Eflâṭun'dan sonraki filozofların ütöpic görüşleri ele alınır. **8. Hürriyyetü'l-fikr ve ebtâlühâ fi't-târîḫ** (Kahire 1927). **9. Târîḫü'l-fünûn ve eşherü şuver** (Kahire 1927). Mısır'da sanatın gelişimini konu edinmektedir. **10. el-Yevm ve'l-ḡad** (Kahire 1927). Darwin, Nietzsche ve Shaw'ın görüşlerini esas alıp kadının özgürlüğü konusunu işlemektedir. **11. el-ʿAḫlül-bâṭın ve meknûnâtü'n-nefs** (Kahire 1928). Eserde Freud ve Jung'un teorileri incelenmektedir. **12. Cüyübünâ ve cüyübü'l-ecânib** (Kahire 1930). Yerli ürünlerin kullanılıp yabancı ürünlerin boykot edilmesi görüşünü savunmaktadır. **13. Darbü't-tenâsül ve menʿu'l-ḫaml** (Kahire 1930). Türlerin gelişmesi ve doğum kontrolünün gerekliliğiyle ilgilidir. **14. Gandi ve'l-ḫareketü'l-Hindiyiye** (Kahire 1934). **15. el-Belâḡatü'l-**

ʿaşıyye ve'l-luḡatü'l-ʿArabiiyye (Kahire 1945). Arap dili ve belâḡatı hakkında reformist düşüncelerini ileri sürdüğü eseridir. **16. Terbiyetü Selâme Mûsâ** (Kahire 1947). Kendi hayatı, dönemin Mısır'ı, Osmanlı Devleti ve Avrupa hakkında bilgiler içerir. Müellif bir eserini hayatının son on yılını anlattığı birkaç bölüm ilâve ederek yeniden yayımlamıştır (Kahire 1958). Eser L. O. Schuman tarafından *The Education of Salama Musa* ismiyle İngilizce'ye çevrilmiştir (Leiden 1961). **17. Hâ'ülâ'i 'allemûnî** (Kahire 1953). Etkilendiği Batılı ve Doğulu ünlü yazarlardan bahsettiği eseridir. **18. el-Mer'e leyset lu'be li'r-recül** (Beyrut 1956). **19. eş-Şihâfe ḫırfe ve risâle** (Kahire 1958). Selâme, *el-İfâde ve'l-i'tibâr* 'Abdullaṭif el-Baḡdâdî fi Mıṣr' adıyla neşretmiştir (Kahire 1353).

BİBLİYOGRAFYA :

Selâme Mûsâ, *Terbiyetü Selâme Mûsâ*, Kahire 1958; Gâli Şükrî, *Selâme Mûsâ ve ezmetü'd-ḡamîri'l-ʿArabî*, Sayda 1965; Mahmûd eş-Şerkâvî, *Selâme Mûsâ: el-Müfekkîr ve'l-insân*, Beyrut 1965; Henrî Riyâd, *Selâme Mûsâ ve'l-menhecü'l-iştirâkî*, Beyrut 1975; Fethî Halîl, *Selâme Mûsâ ve 'aşrû'l-ḫalâḡ*, Kahire 1976; Kemâl Abdüllatîf, *Selâme Mûsâ ve işkâliyyetü'n-neḫḡa*, Dârülbeyzâ 1982; J. Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 393-402; Ra'ûf Selâme Mûsâ, *Selâme Mûsâ ebî*, Kahire 1992; a.m.f., *Ḥavliyyâtü Selâme Mûsâ*, Kahire 1995; Lem'î el-Mutî, *Mevsû'atü ḫâze'r-recül min Mıṣr*, Kahire 1417/1997, s. 178-184; R. Allen, *The Arabic Literary Heritage*, Cambridge 1998, s. 403; Abdürrahîm el-Kettânî - Abdülazîz Baḡdâd, *el-Müfîd fi terâcimi'ş-şu'arâ' ve'l-üdebâ' ve'l-ʿulemâ' ve'l-fuḫahâ'*, Dârülbeyzâ 1421/2000, s. 174-175; Bedrettin Aytaç, "Modern Mısır Edebiyatında Kültürel Kimlik Arayışına Bir Örnek: Selâme Mûsâ", *Birinci Orta Doğu Semineri Bildiriler*, Elazığ 2004, s. 201-207; a.m.f., "Selâme Mûsâ ve Arap Dili Üzerine Görüşleri", *Nüsha*, 1/2, Ankara 2001, s. 120-128; P. C. Sadgrove, "Salama Musa", *EP* (İng.), VIII, 919-920.

MUSA YILDIZ

SELÂMÎ, Muhammed b. Nâsır

(bk. İBN NÂSİR es-SELÂMÎ).

SELÂMÎ ALİ EFENDİ

(ö. 1103/1691)

Celvetiyye tarikatının
Selâmiyye kolunun kurucusu.

Aydın'a bağlı Menteşe kazasının Kozkaya (Kuzkaya) köyünde doğdu. Babasının adı İlyas'tır. Medrese tahsilini tamamlayarak Kırkaççe Medresesi'ne müderris ve daha sonra İstanköy adasına müftü oldu. Tasav-

vufa bu yıllarda yöneldi ve İstanbul'a gidip Celvetî şeyhlerinden Zâkîrzâde Abdullah Efendi'ye intisap etti. Seyrû sülûkünü tamamlayıp Bursa'ya halife olarak gönderildi. Burada bir dergâh yaptırdı ve bir müddet irşad faaliyetiyle meşgul oldu. 1090'da (1679) Aziz Mahmud Hüdâyî Âsîtanesi şeyhi Divitçizâde Mehmed Efendi vefat edince tekkenin meşihatını halifelerinden Nıksarlı Şeyh Mehmed Efendi'ye bırakıp İstanbul'daki pîr makamında yedinci post-nişin sıfatıyla irşad görevine başladı. 1091 (1680) yılında Kadızâdeliler'den hünkâr vâizi Vanî Mehmed Efendi ile aralarında geçen bir tartışma neticesinde Vanî Mehmed Efendi'nin talebiyle IV. Mehmed tarafından görevinden alındı. 1683 Viyana bozgununun ardından Vanî Mehmed Efendi'nin Bursa'nın Kestel köyüne sürülmesi üzerine 1684 veya 1685 yılında bir hatt-ı hümayunla tekrar Celvetî Âsîtanesi meşihatına getirildi. Üsküdar'da kendi adıyla anılan üç tekke, bir hamam, ikisi Üsküdar, biri Kadıköy'de üç çeşme inşa ettiren Selâmi Ali Efendi (bk. SELÂMÎ ALİ EFENDİ TEKKESİ) 1103 yılı Safer ayında (Ekim-Kasım 1691) vefat etti ve Kısıklı'daki tekkesinin hazîresine defnedildi. Vefatına "hitâb-ı elect" ifadesi tarih düşürülmüştür. Tekke 1912-1917 yıllarında yıkılıp sonraları ortadan kalkmış, türbesi 1957 yılında tamir edilmiştir.

Selâmi Ali Efendi'nin, tasavvuf karşıtı Vanî Mehmed Efendi'nin yanı sıra dönemin önemli süfîlerinden Niyâzî-i Mısrî ile de ciddi ihtilâf içinde olduğu Niyâzî-i Mısrî'nin ona hitaben yazdığı mektuptan anlaşılabilir. Niyâzî-i Mısrî'nin mektubu elde bulunmakla birlikte Selâmi Ali Efendi'nin mektubunun mahiyeti bilinmediğinden ihtilâfın sebebi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bursalı Mehmed Tâhir ve Hüseyin Vassâf bu ihtilâfı meşrep farklılığına dayandırır. Hüseyin Vassâf, ihtilâfın kaynağının Niyâzî-i Mısrî'nin *Risâle-i Haseneyn* adlı eserinde Hz. Hasan ve

Selâmi Ali Efendi'nin tekke avlusundaki açık türbesi (Çamlıca / İstanbul)

Hüseyin'in nebî olduklarını savunmasına, Selâmi Ali Efendi'nin de bunun mümkün olmayacağını söylemesine bağlar. Bosnalı Mehmed Fevzi Efendi, Fenâî Mustafa Efendi, Bilecikli Osman Efendi, Fenâî Ali Efendi ve Niksarî Mehmed Efendi, Selâmi Ali Efendi'nin yetiştirdiği halifelerin önde gelenleridir. Selâmi Ali Efendi Celvetiyye tarikatının Selâmiyye kolunun pîri kabul edilir. Celvetiyye tarikatı XVII. yüzyılda Aziz Mahmud Hüdâyî Âsîtanesi'nin yanı sıra Selâmi Ali Efendi'nin inşa ettirdiği tekkelerde faaliyet göstermiştir. Celvetî âdâb ve erkânının sürdürüldüğü Selâmiyye'de belirtilmeye değer önemli bir fark Selâmi Ali Efendi'nin on üç terkli Celvetî tacını on yedi terkli hale getirmesidir.

Kaynaklarda Selâmi Ali Efendi'nin şiiir ve ilâhileri olduğu kaydedilerek bir iki örnek beyit verilmekteyse de bunlar Hüseyin Vassâf'ın işaret ettiği gibi "Selâmi" mahlasını kullanan XIX. yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinin Mustafa Selâmi Efendi'ye aittir. Onun tek eseri Celvetî âdâb ve erkânına dair *Tarîkatnâme'sidir*. Üç yazma nüshası (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman N. Ergin, nr. 1081; Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 230, 270), bir taşbaskısı (*Hâzâ Risâle-i Kutbü'l-aktâb Şeyh Selâmi Efendi*, İstanbul, ts.) bulunan eser yeni harflere çevrilerek yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Hakkı Bursevî, *Silsile-i Celvetiyye*, İstanbul 1291, s. 82; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 91; Mehmed Teflik, *Mecmûatü't-terâcim*, I, Ktp., TY, nr. 192, vr. 60^b-61^a; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 227; Osmanlı Müellifleri, I, 185; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 40-41; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, II, 85; Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1990, s. 237; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 312, 317, 319; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (17. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, s. 376; Mustafa Tatcı v.dğr., *Selâmi Ali Efendi: Hayatı, Tarikat-nâmesi ve Vakfiyyesi*, İstanbul 2006; M. Baha Tanman, "Selâmi Ali Efendi Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 492.

İHSAN KARA

SELÂMÎ ALİ EFENDİ TEKKESİ

Selâmi Ali Efendi
(ö. 1103/1691)

tarafından Üsküdar'da yaptırılan
üç tekke.

Fıstıkağacı. Osmanlı döneminde Acıbadem, günümüzde Fıstıkağacı olarak bilinen semtte Selâmi Ali mahallesinde bazı kaynaklara göre Selâmi Ali Efendi Camii'nin, bazılarına göre ise eski tramvay dura-

ğının yerinde bulunmaktaydı. Aslında Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nin arsası dahil olmak üzere adı geçen camiden eski tramvay durağına kadar uzanan çok geniş bir arazinin Selâmi Ali Efendi'nin vakfına ait olduğu anlaşılma, tekkenin bu arazinin neresinde bulunduğu kesinlik kazanmamaktadır. Tekke, Celvetiyye'nin Selâmiyye kolunu kuran Selâmi Ali Efendi tarafından faaliyete geçirilmiş, vakfiyesi 1096-1099'da (1685-1688) tescil edilmiştir. Hiçbir iz kalmaksızın tarihe karışmış olan tekkenin arazisi üzerinde Cumhuriyet döneminde Selâmi Ali Efendi'nin adını taşıyan klasik üslûpta, merkezî kubbeli bir cami inşa edilmiştir. Kaynaklarda Acıbadem Tekkesi, Bülbüderesi Tekkesi ve Şücâbağı Tekkesi gibi adlarla da anılan tesisin yeri hususunda Acıbadem adının günümüzde farklı bir yere verilmiş olması da karışıklığa yol açmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1924'te yaptırmış olduğu tesbitte Acıbadem Tekkesi'nin Selâmi Ali Efendi mahallesinin sınırları içinde bulunduğu ve yerinin arsa durumunda olduğu belirtilmiştir. Aynı mahallede Şücâ Ahmed Paşa adında bir zatın bazı hayır eserleri yaptırdığı tesbit edilmektedir. Söz konusu kişinin bu civarda bir bağı olduğu ve bu sebeple gerek çevresinin gerekse Selâmi Ali Efendi Tekkesi'nin Şücâbağı adıyla anıldığı tahmin edilebilir. Âyin günü cumartesi olan tekkenin ilk şeyhi, aynı yıllarda Celvetiyye Âsîtanesi'nin de (Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi) postnişini bulunan Selâmi Ali Efendi'dir. Kendisini Ali Efendi izlemiş, daha sonra Bandırmalızâde Küçük Hâmid Efendi (ö. 1172/1758), Hâmid Efendi'nin oğlu Kemal Efendi, Göynüklü İbrâhim Efendi, Mevleviyye'den İbrâhim Dede, aynı zamanda Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi'nin hatibi olan Hâfız Mehmed Emîn Efendi (ö. 1892) sırasıyla posta geçmiştir. II. Mahmud'un kızlarından Sâliha Sultan'ın 1834 yılındaki dü-

ğününe davetli Celvetî şeyhleri arasında Üsküdar'da Acıbadem Tekkesi şeyhi vekili Mehmed Hilmi Efendi de yer almaktaydı. Bandırmalızâde A. Münib Efendi'nin *Mecmûa-i Tekâyâ'sında* da (1889) Ahmed Efendi'nin adı verilmektedir. Dahiliye Nezâreti'nin 1305 (1887-88) tarihli istatistik cetvelinde tekkede iki erkekle bir kadının ikamet ettiği, Maliye Nezâreti'nin 1325 r. (1910) tarihli *Taâmiye ve Tahsisat Defteri*'nde yılda 324 kuruş tahsisatı ve günde 2 okka et istihkakı bulunduğu belirtilmektedir. Bir mescid-tekke niteliğinde olduğu anlaşılan bu tesise ilişkin hiçbir görsel belgeye ulaşılamamıştır.

Selâmsız. Osmanlı kaynaklarında farklı adlarla (Selâmiye / Selâmsız, Tekkekapaşı, Kocaçınar, Toygartepesi) geçen semtte Selâmi Ali mahallesinde Kâtibim Aziz Bey sokağında bulunmaktaydı. Vakfiyesi 1092'de (1681) tescil edilmiştir. Aynı mahallede Selâmi Ali Efendi'nin diğer bir tekkesi ve bazı su tesisleri de (su terazisi, kuyu ve çeşme) yer almaktaydı. Mahalleye adını vermiş olan ve cami-tekke niteliğinde olduğu anlaşılan tesis tamamen ortadan kalkmış, geriye ancak hazîrenin bir bölümü intikal etmiştir. Pazartesi günleri âyin icra edilen tekkenin ilk postnişini Selâmi Ali Efendi'nin halifelerinden, Celvetiyye'nin Fenâiyye kolunun kurucusu Kütahyalı Fenâî Ali Efendi'dir. Fenâî Ali Efendi 1126'da (1714) tekkenin meşihatından ayrılarak Üsküdar'ın Pazarbaşı mahallesinde inşa ettirdiği tekkenin şeyhliğini üstlenince yerine önce Mehmed b. Sun'ullah, daha sonra da Halvetiyye'nin Ramazâniyye kolundan Köstendilli Ali Alâeddin Efendi (ö. 1143/1730) şeyh olmuştur. Ali Alâeddin Efendi'nin ardından tekkenin meşihati aynı tarikat koluna bağlı Pazarbaşı Ömer Efendi'ye (ö. 1175/1761) intikal etmiş, 1761'de babasına halef olan Sâlih Efendi ile (ö. 1194/1780) Selâmi Ali Efendi Tekkesi tekrar Celvetiyye'ye bağ-

Üsküdar
Selâmsız'da
Selâmi
Ali Efendi
Tekkesi
hazîresinin
bir bölümüyle,
önünde
tekkenin
temel
kalıntıları,
sağda minare
kaldesi

